

Костянтин СІГОВ

СВІДКИ ПРАВДИ: ВІД СПРАВИ БЕЙЛІСА ДО СПРАВИ ГЛАГОЛЄВИХ

Виправдання без вини засудженої людини (наприклад, на прізвище Дрейфус чи Бейліс) як *історично вагома, світова подія* - такий новий обрій людяності, "просвітлення" на порозі ХХ століття...

У відкриття цього обрію зробив внесок свідок захисту Менделя Бейліса професор-гебраїст Київської Духовної Академії священник Олександр Глаголев¹. Захист від обмови ні в чому не винного співгромадянина, київського єврея, набув правової сили прецеденту, означив межу беззаконня.

Підсудний (як це трапляється й нині) "пасивно-бездіяльно" терпів те, що протокольно-в'язничною мовою називається "справою". Зняття неправдивих підозр і наклепницьких звинувачень, виправдання людини: в такій чіткій правовій формі набув широкого розголосу зміст тієї великої історичної справи, до якої причетне глаголевське ім'я.

Прямий, "фізичний" зміст цієї ініціативи (ще не відграничений у правових формулах) продемонстрував отець Олександр Глаголев, коли постав на шляху погромників, котрі йшли нищити подільські лавки. Тоді з ним вийшли проти нелюдяності парафіяни храму Миколи Доброго, вірні своєму настоятелю й другу.

Але наскільки самотнім був його шлях у наступні глухі роки, аж до допитів і загибелі в 1937 році? Настоятель зруйнованого храму Миколи Доброго не сприймав нав'язаного йому статусу одинака, ізгоя, "відступника" - не варто й нам зводити його справу до "винятку з правила".

Перша світова війна роками фронтової бійні, мільйонами "оптових смертей" (О. Мендельштам), здавалося, затьмарила обличчя особистості на історичній сцені, затулила обрій, що тільки ледь було відкрився, нової людяності. Більшовизм і громадянська війна нав'язали той погляд на речі (класи, групи, прошарки), котрий три

чверті століття не дозволяв ні розрізнити розмах глаголевської справи, ані вдуматися в її істинний зміст.

Свідком правди, головним свідком справи порятунку людей став Олексій Олександрович Глаголев: через чотири роки після загибелі батька в Лук'янівській в'язниці він приймає на себе хрест священницького служіння². Із першого дня (точніше, ночі) трагедії Бабиного Яру в Києві ковчегом спасіння для багатьох єврейських сімей став дід Глаголевих на Подолі й церква Варвари³.

Праведниками світу проголосив Ізраїль отця Олексія⁴, Тетяну Павлівну й Миколу Олексійовича Глаголевих. У світі зростає розуміння значимості глаголевського спадку для "нового дихання" юдейсько-християнського діалогу в Східній Європі.

Свідчення з перших рук учасниці тих подій, дочки отця Олексія й Тетяни Павлівни Глаголевих, - спогади Магдалини Олексіївни - передає сьогодні читачеві точний фактичний матеріал і, водночас, найважливіший елемент даних про справу їхньої сім'ї- життєдайний дух того діяння.

Саме він, цей дух, вивільнює із протокольно-в'язничного канцеляриту саме поняття "справа" (цей наголос чекістів увійшов до словника дисидентів, а останнім десятиліттям його консервують архівісти). Здоровий глузд і просто здорове відчуття нескаліченої мови чинять опір механічному повторенню слів, котрі Магдалина Олексіївна Глаголева не тільки бере в лапки, але й переносить у зовсім інший морально-історичний контекст. Наведу із публікованого тексту два положення. Перше: "До закриття Київської Духовної Академії в 1934 році О. О. Глаголев був там професором кафедри біблійної археології й давньоєврейської мови. Крім того, він знав 18 класичних та європейських мов. І всім своїм життям відкидав, заперечував улюблені звинувачення антирелігійників на адресу духовенства: невігластво, неробство, одурманювання народу з корисливою метою тощо. Машина НКВС поставила своїм завданням знищити цього священника й сфабрикувати "справу" про буцімто його "активну участь в антирадянській фашистській організації церковників"...

Відкидання цього набору вбивчих "літер" (конденсат атмосфери патологічної підозрливості тієї епохи) повертає можливість побачити обличчя людини, котре чітко закарбувалося в пам'яті його хрещениці. Вона клопітливо відхиляє й іншу крайність: недоречне вихваляння глаголевського подвигу за виміром тієї логіки, для якої немислима велич історичного обов'язку-"без будь-яких елементів марнолюбства". Але

Око начальства не зауважило (а наші схеми "тоталітарної людини" й далі викреслюють) цю дивну особистість, котра примудрилася не вступати ні в жовтенята, ні в піонери, ні в комсомольці, ні, ясна річ, у партію, й при цьому потрудитися після війни лікарем, колегою лікаря Живаго. Щось типізувати чи узагальнювати, знову ж таки, я тут не маю наміру. Невидумана справжність духовного життя людини "постпастернаківського" покоління сьогодні пропонує більше запитань, аніж відповідей. І перше запитання не в біографічних перипетіях автора відкритих перед нами свідоцтв, а в бруталності наших соціо-історичних методів для їхнього потрактування.

Градація бруталності, милістю неба, не безмежна⁶.

Як бути з даними, що кидають виклик нашим теоріям? Розум не знаходить для них місця у наших схемах; але відчуттю вже явлена потуга реальності незнищенної, що здолала пекельні муки знищення і в теорії, і на практиці⁷. Суть справи не сховали ні в підвалах, ні під сукном: "Мій батько пояснював, що великомученики серед інших християнських мучеників, називаються так через те, що їх не тільки багато мучили, а й через те, що, помираючи в колізеях, на площах, вони діяли своїм прикладом на інших й ті, у свою чергу, приймали мученицьку смерть. У наших мучеників не було свідків. Вони були сам на сам зі своїми мучителями. А тому про них потрібно говорити не заради них самих, а заради живих, спонукаючи їх на добро".

Тоталітарна ідея звалтувати історію "без свідків" була відкинута категоричною безстрашністю свідчень тих, хто "був там", бачив і дає можливість бачити все, що відбувалося, іншим. "Бачите" - ключовий жест і рефрен у пронизливих рядках сорокових років про Бабин Яр Ольги Анстей:

... *Бачите* цих бабусь у хустках,
Дідусів, немов Авраам величавих,
І віфлєсмських малят кучерявих
У матерів на руках?
Я не знаходжу для цього слів.
Бачите - посуду битого груда,
Там, на дорозі, -
Розідраний телес, шмаття талмуда,
Клоччя розмитих дощем паспортів...⁸

Про те, наскільки тяжке (але й неперебутнє) служіння свідченням за самою своєю природою речей, діло говорить переконливіше, ніж слово, й заодно з ним⁹.

Тут ми наблизились до суті нашої проблеми.

- Злочинні режими були поійменовані у світлі свідоцтва про Освенцім та ГУЛАГ.

- Світло свідоцтв не тільки засудило практику тоталітаризму, але й відкинуло квінтесенцію його ідеології (все дозволено "без свідків", без іншого).

- У сутінках тоталітарних ідеологій висвітлена свідоцтвами лише верхівка айсберга ідеологій останніх чотирьох століть; неоглядний масив наших схем, понять, навичок мислення за інерцією виключає вимір думки про події за допомогою свідчень¹.

У XIX столітті всеосяжно-енциклопедичному теоретизуванню гегелівського типу кинув виклик Кіркєгор, спираючись на біблійну оповідь про першосвідка правди - Авраама. У трактуванні справи "лицаря віри" народилась екзистенціальна філософія, що перемінила обрій думки XX століття. Після спокиси міражами глобальних ідеологій, думка XXI століття гостро потребує відновлення контакту із непоступливо-конкретною реальністю, із першовитоками діалогу Афіні та Єрусалима. Опорою у цій справі майбутньому читачеві і трактувальнику може послугувати біблійна потуга глаголевських діянь².

ПРИМІТКИ

¹ Див. матеріали справи М. Бейліса: газета "Киевская мысль", 1913, 27 вересня, № 267, с. 5.

² Влітку 1941 року в окупованій німцями Західній Україні.

³ Див. Гроссман, Н. Эренбург. "Черная книга", глава "Священник Глаголев", Вільнюс, 1993.-с. 372-377.¹

⁴ Київ відзначив століття з дня народження Олексія Олександровича Глаголева (народився 2 червня 1901 року в будинку, повернутому нещодавно Києво-Могилянській академії по вул. Волоській, 8/5).

⁵ Что слова, когда нам запрещен
наш зеленый у Днепра святого
Многохолмный наш Сион...

Ольга Анстєн. "На реках вавилонских".

⁶ У відповідь на методичну брутальність при обговоренні однієї з гучних справ людетства минулих десятиліть прозвучала прямота тезису, що б'є по руках: "Справа Гайдегера - не наша справа" (у статті В. В. Бібіхіна "Справа Гайдегера").

⁷ Див. главу "Протоіерей Александр Глаголев", що відкриває книгу "Записки священника Сергея Сидорова". М., 1999. - С. 7-5.

⁸ Ольга Анстєн. Собрание стихотворений. К. Радуга, 2000.

⁹ Див. про це у статті С. С. Аверинцева "Опыт советских лет: солидарность в Боге гонимом", Єгупець № 8, К., 2001, с. 3-8, і в книзі "Софія-Логос. Словарь" (Київ, Дух і літера, 2001), а також і у "Вірші про запевнення Фоми":

Что я видел, то видел, и
что осязал, то знаю: копье
проходит до сердца

и отверзает его навеки...
блаженны свидетели правды,
но меня Ты должен приговорить.

(Стихи духовные. Київ, 2001. - С. 101).

⁰ У наших розрахунках із тоталітарним надбанням має статися радикальна трансформація, аналогічна тій, то здійснило у вищій математиці відкриття "нескінченно малих величин".

¹ Див. книгу: Священник Александр Глаголев. Купина неопалимая. К. 2002. - С. 370 (виходить друком).